

Причини упадку Польщі

Білоруси, литовці, жиди, росіяни

15)

Нерозв'язання проблеми інших національних меншин у Польщі не мало вже для держави таких трагічних наслідків, як злочасна політика супроти українців і німців, але у сумі — очевидно — збільшало внутрішньо-політичний хаос та накопичувало труднощі, які лише виснажували енергію на непродуктивну боротьбу з власними громадянами та на мобілізацію їх — проти держави. Зрештою, супроти всіх інших меншин зберігала польська політика більше-менше ті самі прикметні риси, що й супроти українців та німців: була повна суперечностей, була хитка, непродумана, нелогічна і нещира, підтягана силоміць під ендецький знаменник „панства народного”, та у висліді замість збільшити чисельно, матеріально і духово польський національний стан посідання коштом меншин — збільшила лише кількість внутрішніх ворогів держави.

Білорусів поляки відразу легковажили собі, обіцяючи собі проковтнути їх швидко і безболісно. Найбільшу білоруську угодовецьку чи просто польонофільську групу Тарашкевича, яка мала у першому польському виборному союмі 5-ох послів, польська національна політика загнала до комуністичного табору і замість спертти польську державність на білоруських землях на поміркованих білоруських елементах, міністр судівництва Мейштович зааранжував у 1927 році ославлений процес „Білоруської Громади”, в якому акт обвинувачення намагався представити ввесь білоруський національний рух у Польщі, як сепаратистично-протидержавний та радянський. Який політичний сенс могла мати така тенденція супроти білорусів, яка червоною ниткою тягнулася аж до самого кінця, — Бог один відає! Від 1930-го року старости не впустили до союму ніодного білоруса: тоді ввійшов туди вже тільки один-одніский білоруський вояк, і то з т. зв. державної лісти виключно лише завдяки бльокові з українцями, які всупереч усім виборчим „чудам” здобули поважну кількість мандатів. Безпосередньо перед війною на Західній Білорусі „все мовчало”. Не було ніякого шкільництва, була заборонена преса (тільки в білоруській мові виходили спорадичні бюлетени з білоруського життя, відбивані на шапірографі), були закриті установи. Погромниками білоруського життя були — після Мейштовича — головні дві особи: виленський воевода Боцяньський та архієпископ Дблжиковський. У Вильні залишилась була ще одна-одніска приватна білоруська гімназія; якось зайшов туди Боцяньський і розкричався відразу на цілий будинок, не тямлючись з гніву за те, що білоруси відважились помістити на стінах коридорів та клас власної приватної школи написи у рідній мові! Який характеристичний образок для ментальності високого польського державного достойника! Таксамо бувало інколи з різними високими достойниками з західної Польщі, які підчас ферій приїздили до східно-галицьких літниць та вперше чули тут, як українські селяни говорять по українськи: вони обурювалися, як місцева влада може „дозволити” на таку ересь та запевнювали, що коли б вони тут мали владу, то

Права передруку й перекладу
застережені.

зводилась для польських державних діячів та для польської публіцистики до питання: „чи взагалі білоруси існують, чи ні?”, хоч навіть ославлена статистика з 1931 р. призначала 989.900 білорусів. Відповідаючи „ні”, вони заспокоювали свою політичну совість, яка казала їм боротися з міражем „неіснуючого” народу. Дійшло до того, що деякі самі поляки, напр. пос. Пелчинська з Виленщини, колишня активна діячка ПОВ, голосно перестерігала перед самообманом, що білорусів „нема”, але це були голоси вопіючого на пустині.

Той сам воевода Боцяньський „не признавав” литовців. Уже перед його приходом виленські ендеки знімали крик з приводу „небезпеки”, яка грозить Виленщині через те, що у Вильні литовці були власниками кількох кам'яниць! Пішли були ревізії по тих кам'яницях та заборони всяких культурно-господарських литовських організацій і установ. Коли в половині березня 1933 р. між Польщею та Литвою прийшло навізання нормальних дипломатичних зв'язків і з цього приводу обидві держави обмінювались куртуазійними заявами, литовці у Польщі — зрештою досить нечисленні — обіцявали собі поправи своєї долі. Воно лежало бодай у льогіці нової ситуації. Але льогіка не грала ролі у польській національній політиці. І сам Бек жалувався перед сенаторами ОЗН-у, що він не може виюгти на п. Боцяньським ліберальнішого відношення до литовців, що утруднює йому політику супроти Литви. Інша річ, що коли б п. Бек хотів, то міг був поставити справу так, що думка воевідського кацика не була б рішальна, тим більше, що п. Бек не належав до людей, яким чуже було поняття енергії.

Із проблеми нетериторіальних народів найскладнішою була безумовно проблема жидівської меншини, розсіяної по всій державі з кількома осередками у центральній і східній Польщі та з другою після Нью-Йорку найчисленнішою у світі жидівською громадою у Варшаві, численнішою від усього жидівського населення у Палестині (352.559 жидів згідно з переписом у 1931 р., себто 31,1% мешканців столиці). Жиди були сильні своїм числом (поверх 3 мільйони), впливами свого капіталу (у банках, проми-

польський клир — здебільша ендецький, корфантський або вітосівський — займався менше будовною святинь, більше боротьбою з післярадянським режимом. Зате на сході римо-католицька церква стала одним з головних засобів асиміляційної політики і тамошні римо-кат. духовники стояли в найтіснішому зв'язку з адміністраційною владою та такими її експозиторами, як СППОС. Коли на корінно-польських землях нерідко один костел приходив на 2—3 села, то на українських землях до сіль було кількох римо-католиків у селі, щоб вяривав „косошолок”. Польський клир належав до найбільш нетолерантних і шовіністичних чинників у польському громадянстві. Віймок творила група, що гуртувалася біля журналу „Орієнс” езуїта о. Яна Урбана, який виступав проти тези, що лише римо-катол. духовенство покликане притягати схід Європи до католицизму. Зрештою, римо-кат. церква у Польщі була справжньою церквою „мілітант” супроти неполяків, а „місійна” акція римо-кат. духовенства йшла рука-в-руку з такою самою акцією КОП-у. Зізди католицького духовенства обидь обрядів у Пінську не давали у практиці ніяких вислідів.

слі і торгівлі), впливами інтелігентських сил (із вільних професій напр. на 8.864 лікарів у Польщі було 3.125 жидів, себто 35%) та впливами журналістів-жидів. Коли у польському громадянстві почав в останніх п'яти роках наростати сильний антисемітизм, то він виявлявся у таких самих безплянних вибухах, як безплянна була раніша погоня за асимілянтами. Ще у 1929/30 р. у польських високих школах було 8.467 студентів-жидів. Потім раптом прийшов не тільки „нумерус клявзус”, але й прийшли напади з ножами на жидівських студентів та такі безупинні авантюри на високих школах, що до найгостріших суперечок доходило серед польської професури (одні професори потуралі ендецькій молоді, якої були протекторами, інші вносили до міністра освіти протести) та тримали в напрузі весь державний апарат. Вже за ОЗН-у господарський антисемітизм ввійшов до офіційної програми та був проголошений навіть устами міністрів з соймової трибуни. А проте одночасно один з найбільших антисемітів у Польщі, В. Студницький, у своїй публікації „Справа польско-жидовська” писав буквально: „Участь жидів у польській господарстві така велика, що раптово відсунути їх неможливо, а протижидівська революція, яка мала б на меті вивласнити їх і вигнати з краю, була б катастрофою, розвпугала б тільки дикі інстинкти та ввела б насильство і вбивства у внутрішні відносини держави”. На іншій сторінці той сам автор змальовує найчорнішими фарбами образ катастрофи, яка впала б на Польшу, коли б раптом виемігрували з держави всі три мільйони жидів: на Маршажовській вулиці у Варшаві більшість крамниць була б зачинає, велика дільниця Налевок та околиці стояла б немов вимерлі, велика частина фабрик станула б, треба би зменшити кількість потягів і т. д. Все ж, усі в Польщі здавали собі справу, що треба підтримувати жидівський еміграційний рух. Значить, в інтересі поляків лежало, щоб головний заморський центр притягання жидів, Палестина, міг якнайбільше жидів прийняти. Тимчасом польська вулиця, підтримана ендецькою пресою, страшенне тішилась, що жидів б'ють араби в Палестині, дарма, що це була лише англійська тактика, яка раз вигривала жидів проти арабів, то знову аранжувала арабську протижидівську війну, щоб мати притоку відмовитись від декларації Бальфура, яка стала Англії вже не потрібна. — Подібну політику з жидами робили поляки. У 1925 р. уряд Владислава Грабського заключив офіційну і формальну угоду з жидами. Між прем'єром держави та лідером сіоністів д-ром Леоном Райхом відбулась урочиста виміна декларацій на парадному зборищі на варшавському замку. Міністром освіти і віроісповідань, отже керманічем ресорту, який зробив різні обіцянки жидам, був тоді брат Владислава Грабського, Станіслав, відомий ендецький лідер, той самий, який перекопував Тугута, що „утраквізаційний” шкільний закон вийде на добро українців. Той самий Грабський перейшов швидко після травневого перевороту до табору пісудчиків разом із групою „молодих” Шталя-Грабика та був одним із промоторів антисемітського руху! У національній політиці у Польщі не треба було навіть людей змінювати для ведення раз такої, то знову цілком протилежної лінії: адже таксамо було з українцями, коли той сам Пераський раз не признавав взагалі української проблеми,

як проблеми політичної, та видумував „лемківську націю“, то знову приїздив до митрополита Шептицького просити його, щоб „впливав успокоююче“ на український клир і все українське громадянство; таксамо було зі Складковським, який міг переводити „падіфікацію“ і робити „нормалізацію“; таксамо було з ген. Токаржевським, який міг провадити у Львові надзвичайно примирні розмови з українцями, заявляючи, що замирення на польсько-українському відтинку є передумовою польської оборонної сили, то знову творити проти українців СППОС і розкидати з військових аеропланів проти українські легючки з власним своїм підписом! Очевидно, що й жиди не могли мати ні до таких людей, ні до такої державної системи і такої держави довіря, тим більше, що вони були знаменито свідомі власної сили у польській державі та слабости цієї останньої.

У Львові „твердині польщини“, відзначеної хрестом „виртулі мілітарис“, популярною була характеристика міського стану посідання: „польске уліце, жидовске камєніще“; напр. на вул. Сикстуській від Леріонів до Словацького були тільки 2 кам'яниці не-жидівські: Ігнатовича та „Народньої Гостинниці“, потім прилучились до них ще кам'яниці ПКО та ПАСТ-и (Польської Акц. Сп. Телефонів). Студницький запевнює, що 3/4 торгівлі у Польщі було в руках жидів, та що у промислі відсоток жидів хитався між 23% (шкляні гуті) і 54% (вовняний). Директорами двох найбільших (поруч із Банком Польським та Рільничим) банків — ПКО та БГК (Банк Краєвого Господарства) були вихрести (Грубер і Гурецький), головою найвищої палати контролю був вихрест ген. Кшемінський. Появились були великі книжки-альбоми про ролю жидів у відродженні Польщі, про участь жидів у польському визвольницькому русі, про поляків жидівського походження. Все воно безумовно вказувало на складний характер жидівської проблеми у польській державі. А проте хитання польської національної політики і на тому відтинку довело до того, що жиди були одностійні з польською державною верхівкою тільки у свому негативізі супроти III Німеччини, але зрештою були супроти польської держави та її режиму щораз більше насторожені та щораз більше маркували своє офіційно-опозиційне становище. Дійшло до того, що в останній бюджетовій сесії останнього союму жидівські послі голосували демонстраційно проти бюджету, дарма, що польській політиці завжди підкреслювали, що голосування проти бюджету, як проти державної конечности, вони утотожнюють не з опозицією проти даного уряду, але проти самої держави.

Навіть супроти росіян, яких польська статистика з 1931 року нараховувала на 138.700 душ, польська політика провадила негарну гру. Були це залишки старої російської бюрократії, трохи купців, трохи духовників. Поляки взяли своїм першим ділом вимагувати сліди русифікації: розібрали її символ, православний собор на Саському майдані у Варшаві (щоправда, розбирали його щось 6 літ, викликаючи цим поспіхом безліч дотепів на тему польської господарки). З тою самою метою „дерусифікації“ взялися „ревіндукувати“ православні святині на Холмщині і Волині та потім просто руйнувати їх, хоч політика та була звернена вже не тільки проти росіян, але й проти українського місцевого населення (назагал зруйнували 189 православних святинь, та 149 перемінили на костели, а 50 церков залишили для православних Холмщини і Підляшшя). Але з другого боку московське православне духовенство та галицьких москвофілів вічно вигравали проти українців, використовуючи теж назву „руски“, який для поляків із Королівства був однозначний з російським, для термінологічних штучок у некористь українців. І хоча з реальних вартостей польська держава нічого своїм

громадянам-росіянам та тим, що за них подавались, не дала, проте підтримувала тією своєю грою російський націоналізм, маніфестуючи присутністю старостів на щорічних „святках рускої культури“ по різних галицьких містах і містечках признавання факту існування росіян у Галичині. Штучно зберігаючи російський характер церкви православного українського населення, польська політика ставилась одночасно до тої самої фаворитованої російської православної митрополії та російського духовенства не як до групи, на яку можна було б спірати державність, тільки як до знаряддя для боротьби з українцями, себто не як до якогось чинника позитивного і конструктивного (у теорії), лише як до чинника негативного, але конюнктурно для актуальної політики вигідного...

Всі підсумки всіх уваг на тему польської національної політики можна зібрати в одному реченні: коли Підсудський казав, що найкращою політикою супроти національних меншин є політика чесна (uczciwa) та поручав землякам провадити чесну політику, то в дійсности політика польської держави супроти всіх її національних меншин була зразком політики нечесної.

НЕЗАДОВГО

появиться друге число (на червень) місячного літературно-ілюстрованого журналу

„Ілюстровані Вісті“

Журнал багато ілюстрований, цікавий змістом, гарний виглядом, буде помішувати — оповідання, вірші, рецензії та літературну мистецьку хроніку. Крім цього журнал міститиме цікаві світліни з ділянки мистецтва, краєзнавства та загалом рідної культури. Співпрацювати будуть в ньому найвизначніші наші письменники та мистці.

Журнал друкований у більшому форматі на гарному папері — має 8 сторінок світлин та 16 сторінок тексту. — Ціна примірника 1.— зол.

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА З ПЕРЕСИЛКОЮ 12 ЗОЛ. ДО КІНЦЯ 1940 р. 8 ЗОЛ.

Передплату можна висилати чеками нашого видавництва або звичайними переказами.

Запрошуємо до передплати всіх Передплатників «К. Вс та Прихильників нашого видавництва.

АДМІНІСТРАЦІЯ
«ІЛЮСТРОВАНІХ ВІСТЕЙ»

Наради Мусолінія з представниками армії

— Рим, 28. 5. — Мусоліні прийняв в приватності маршала Граціані й підсекретаря стану в міністерстві війни командантів армій Гросі й Іупоні, ген. Берджія, заступника шефа протилетунської оборони ген. Россі і полковника Пяцентіні з мобілізаційного штабу при міністерстві війни. Прийняв також у приваті маршала Граціані державного

підсекретаря Содду — члена Академії Джіорданія і сенатора Бочіардо з військової фабрик в Терні. Крім цього прийняв адмірала Артура Чяно від промислових підприємств, Одеро та інж. Рокка з промислових установ в Ансальдо, даючи їм доручення у справі здійснення програми будови гармат.

Д. С. ТУРЯНСЬКИЙ.

Зі споминів семинариста

За декілька хвилин був я уже в школі. Але не застав там нікого. Вибіг на двір. І там ні душі. Що тут діяти? Розпитую кого

емо хлопців в похідній батаві як вертають ся зі школи, але без крісів...

— Що сталося? — питаю.

— Було лиш двадцять крісів. Їх дали тільки тим, що знали вже з ними обходитись. Вислали їх в боєву лінію...

ніші становища у місті? Та нема і далі ніякого наказу. Йдемо. Сніг діпить очі, чути рівномірні удари півтора сотки ніг об бетон на дорозі. По боках видно важкі скоростріли, поруч них вояків здалековидами. А там ще якісь гуртки війська в бат.